

Роль рівнів професійної правової свідомості у структурі юридичної діяльності

О.В. Кобець. Роль рівнів професійної правової свідомості у структурі юридичної діяльності. У статті розглядаються рівні професійної правової свідомості та їх роль у структурі юридичної діяльності. Виділяються рівні правової психології, правової ідеології, масової, теоретичної (наукової), практичної. Встановлюється взаємозв'язок рівнів професійної правової свідомості, з активністю та ініціативою юристів у процесі здійснення професійної діяльності. Розглядається поняття професійної правової свідомості. Визначається специфіка соціальної ролі правосвідомості в юридичній діяльності. Розкрито систему правових ідей, поглядів, почуттів, ціннісних орієнтації, що визначають спосіб життя і мотиви поведінки в службовій сфері представників юридичної професії. Розглядається систематизоване концептуальне відображення закономірностей правового життя суспільства у формі наукових понять і категорій.

Ключові слова: свідомість, правова свідомість, професійна свідомість, розвиток професійної правової свідомості юриста.

А.В. Кобец. Роль уровней профессионального правового сознания в структуре юридической деятельности. В статье рассматриваются уровни профессионального правового сознания и их роль в структуре юридической деятельности. Выделяются уровни правовой психологии, правовой идеологии, массовой, теоретической (научной), практической. Устанавливается взаимосвязь уровней профессионального правового сознания, с активностью и инициативой юристов в процессе осуществления профессиональной деятельности. Рассматривается понятия профессионального сознания. Определяется специфика социальной роли правосознания в юридической деятельности. Раскрыта система правовых идей, взглядов, чувств, ценностных ориентации, определяющих образ жизни и мотивы поведения в служебной сфере представителей юридической профессии. Рассматривается систематизированное концептуальное отражение закономерностей правовой жизни общества в форме научных понятий и категорий.

Ключевые слова: сознание, правовое сознание, профессиональное сознание, развитие профессионального правового сознания юриста.

Постановка проблеми. Дослідження рівнів професійної правової свідомості є актуальним, оскільки саме від рівня зале-

життя, наскільки свідомо й ініціативно будуть брати участь всі соціальні групи в процесі здійснення юридичної діяльності. Деякі дослідники визначають взаємозв'язок між правом і рівнем правової свідомості: «Право – це те дзеркало, яке відображає рівень індивідуальної свідомості і підсвідомості сучасної людини [1]. Розглядаючи різні підходи, можна зазначити, що кількість рівнів правової свідомості, їх взаємозв'язок трактується різними вченими неоднозначно. Отже, дане питання є дискусійним. Якщо взаємодія рівнів досліджується в наукових роботах, то сама дефініція «рівень правової свідомості» практично не розроблена. Це стосується і питання співвідношення рівня та пласта правової свідомості.

Формулювання мети та постановка задачі. Визначити роль рівнів професійної правової свідомості у структурі юридичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Як явище духовного життя, право належить до сфери суспільної та індивідуальної свідомості. Норми права, нормативні акти, правозастосовні рішення та інші юридичні феномени можуть розглядатися як своєрідні теоретичні та практичні проєкції культури, для позначення якої в цій якості науці необхідно спеціальне поняття. Таким поняттям, що відбиває особливий вимір правової реальності, виступає категорія «правова свідомість». Особливу роль правова свідомість відіграє в судовій, адвокатській, прокурорській і слідчій юридичній практиці.

На думку С.Н. Мамонтова, правова свідомість – це сфера громадської, групової та індивідуальної свідомості, що відображає правову дійсність у формі юридичних знань, оціночних відносин до права і практики його застосування, правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють людську поведінку в юридично значимих ситуаціях [9]. В.В. Романов відмічає, що юрист – професіонал володіє спеціальними правовими знаннями, переконаний у їх винятковій корисності і вміє застосовувати їх у своїй практичній діяльності [11].

Проблемі правосвідомості присвячено значну кількість дослідницьких робіт філософів, психологів, педагогів, соціологів. Філософи представляють правосвідомість як специфічний спосіб духовного пізнання дійсності, вказують на зв'язок правосвідомості з моральністю, описують генезис правосвідомості як теоретичний об'єкт філософського аналізу. Психологи визначають детермінанти правосвідомості на різних етапах особистісного та професійного розвитку індивіда. Соціологи досліджують соціо-

структурний аспект правосвідомості, розкривають роль правосвідомості у формуванні громадянського суспільства, виявляють його духовні та світоглядні основи [7].

Аналіз теорії і практики дослідження правової свідомості свідчить про наявність наступних суперечностей між: стрімким розвитком правового простору в умовах становлення правової держави та низьким рівнем розвитку правосвідомості особистості громадян; підвищеними вимогами до правової освіти майбутніх фахівців та їх недостатньою підготовленістю до вирішення правових професійних питань; усвідомленням необхідності вирішення проблем формування правосвідомості фахівців та недостатнім науково-методичним забезпеченням [8].

О.Ф. Скакун звернув увагу на те, що одні дослідники виділяють активний, звичайний, пасивний рівні професійної правової свідомості людини, а інші виділяють не рівні, а пласти, які включають в себе: перший – уявлення про належне в праві, тобто що має бути в правовій дійсності з точки зору вимог суспільства, етносу, класу; другий – уявлення про суще в праві, тобто відображення існуючих на даний момент елементів правової дійсності; третій – уявлення про бажане в праві й інших елементах [12]. Правова свідомість розглядається дослідниками як сукупність уявлень і почуттів, що виражають ставлення людей, соціальних спільнот до діючого або бажаного (ідеального) права і практики його реалізації [10].

А.Н. Бражникова звернула увагу на те, що правова свідомість є особливою формою суспільної свідомості. За своєю природою це феномен суб'єктивно-психологічний. Його основу утворює, насамперед, теоретичне знання – уявлення суб'єктів про право, юридичні практики, історії розвитку правової системи. Важливим елементом правової свідомості виступають суб'єктивні оцінки, які суб'єкти дають чинним правовим нормам і сформованій юридичній практиці. На основі таких оцінок можуть виникати уявлення про ідеальні якості правової надбудови і відповідні пропозиції про необхідні зміни в правовій системі [3].

Виклад основного матеріалу. З лінгвістичної точки зору слово «рівень» має кілька значень: умовна горизонтальна лінія, яка є кордоном висоти чогось; ступінь величини, розвитку, значущості та інші. У словнику С.І. Ожегова слово рівень визначено і як «підрозділ чогось цілого, одержуване при його поділі». Звідси можна дати визначення рівня правової свідомості: рівень правової свідомості – це ступінь розвиненості, значущості правової свідомості, структурне утворення в правовій свідомості, одержуване при його умовному поділі.

Відносно правової свідомості, її рівень позначається як структурне утворення в правовій свідомості, що виражає ступінь її розвиненості і значущості.

У структурі правової свідомості А.Н. Бражнікова [3] виділяє два рівні: рівень правової психології; рівень правової ідеології. Правова психологія розглядається автором як система почуттів, настроїв, емоцій і оцінок, що виникають у людей при їх взаємодії з правовою системою. Правова психологія виникає досвідченим (емпіричним) шляхом і не передбачає системних теоретичних поглядів на правову систему. Це багато в чому поверхневий, емоційний рівень сприйняття людьми правової реальності. Разом з тим це найбільш поширена форма правової свідомості, тому її не слід недооцінювати. Правова ідеологія – це система теоретичних поглядів, ідей, теорій, які формуються на основі знання закономірностей розвитку і функціонування правової системи. Ідеологія найбільш повно і системно відображає правову реальність. Носіями правової ідеології можуть бути: офіційна державна влада, наукове співтовариство, політичні партії, окремі вчені, політики, громадські діячі [3].

В.А. Антропов вважає, що у порівнянні з правовою психологією, первинною субстанцією якої виступають психологічні переживання людей, ідеологія характеризується цілеспрямованим, як правило, науковим чи філософським осмисленням права як цілісного соціального інституту, не в окремих його проявах, а в якості самостійного елемента суспільства. У сфері ідеології і через ідеологію знаходять відображення потреби та інтереси соціальних груп, класів, держави, світового співтовариства в цілому. В той же час, елемент індивідуального, особистісного присутній і в ідеологічному відображенні правової дійсності. Ідеологічна доктрина створюється і формулюється, вченими, філософами, громадсько-політичними діячами, а потім стає надбанням багатьох конкретних людей, які досягають у своїй свідомості системного цілісного відображення держави і права [5].

Слід відмітити, що правова ідеологія значно перевершує правову психологію за ступенем і характером пізнання права. Якщо правова психологія фіксує багато в чому зовнішній, часто поверхнево-чуттєвий аспект, зріз правових явищ, цілком уміщається в повсякденний людський досвід, то правова ідеологія прагне до виявлення сутності, соціального сенсу, природи права, намагається, як правило, представити його у вигляді закінченої культурно-історичної філософії і догми.

С.Н. Мамонтова вважає, щоб зрозуміти, що таке «правова свідомість», сенс розглянути її різновиди. За основу поділу правової свідомості на види можна взяти рівень усвідомлення необхідності права, глибину проникнення в сутність права і правових явищ у суспільстві, які дозволять дати його якісну характеристику. Існує дві основних підстави, за якими можна розділити правову свідомість на види. Перша підстава для класифікації, залежно від суб'єкта, який володіє правовою свідомістю. І по цій підставі виділяють: індивідуальне; групове. Друга підстава, залежно від способу відображення, виділяють: буденне і теоретичне (наукове) [9].

Індивідуальна правова свідомість – це правова свідомість, яка належить конкретному індивіду. Вона з'являється в результаті включення людини в систему суспільних зв'язків і усвідомлення нею групової і громадської правової свідомості. Але громадська і групова свідомість сприймаються з урахуванням життєвого досвіду індивіда.

Групова правова свідомість розглядається як свідомість, яка властива окремому людському колективу. Вона виникає в окремій групі людей з певними специфічними потребами та інтересами, а усвідомлення правової дійсності переломлюється через їхні потреби й інтереси [9].

В.Д. Перевалов вважає, що у правовій свідомості суспільства закріплюються типові стійкі погляди на право і його інститути, які існують в даному суспільстві. Лише на цьому рівні правової свідомості навколишня правова дійсність відображається у людини в цілому і всебічно. За способом відображення правової дійсності В.Д. Перевалов виділяє буденні (повсякденні) і теоретичні (наукові) рівні. Особливістю цих рівнів є те, наскільки вони пов'язані з використанням наукової методології. Буденна правова свідомість відбувається без використання наукової методології. Цей вид правової свідомості притаманний переважній більшості членів суспільства, оскільки вони не мають спеціальної юридичної підготовки. Відображення правової дійсності відбувається стихійно і воно притаманне людям, які стикаються з юридичною сферою. Буденна правова свідомість являє відображення правових явищ на основі досвіду індивіда. Найбільше значення тут мають психічні форми відображення. У повсякденній свідомості присутні елементи раціонального і логічного, тобто елементи правової ідеології. Цей вид правової свідомості має розрізнений, хаотичний характер, поряд з правильними можуть уживатися помилкові погляди і уявлення про право та

його інститути [10]. Головною особливістю теоретичної правової свідомості є те, що при відображенні правової дійсності активно використовується наукова методологія. Воно формується на базі досліджень і виражено в поняттях, ідеях, концепціях і відображають юридичні явища на більш глибокому рівні [10].

Р.С. Байніязов виділяє чотири рівні правової ідеології: ідеологія окремо взятої особистості; ідеологія невеликої соціальної групи, класу; ідеологія більшості членів суспільства; ідеологія, що включає досягнення загальносвітнього духовно-правового прогресу [2]. При цьому ідеологія розглядається автором і з точки зору глибини її відображення: практичний рівень, який виражається в системі утилітарних ідей, що оцінюють корисність правових явищ, і вказує шляхи і прийоми їх використання (правомірність, законність, правопорядок), аби уникнути шкідливих дій правових явищ (протиправність, правопорушення, юридична відповідальність); теоретичний рівень, який виражається у всебічному пізнанні сутності, законів тих чи інших галузей юридичної практики і полягає в розумовій діяльності по глибокому усвідомленню, перетворенню, зміни правової свідомості, з тим, щоб воно відповідало об'єктивним потребам життя, реаліям самої правової ідеї.

В юридичній діяльності рівні професійної правосвідомості формуються з різноманітного поєднання раціональних, психологічних, поведінкових компонентів. За глибиною пізнання суб'єктами правових явищ виділяють три рівні: масова правова свідомість, професійна (спеціалізована) правова свідомість і наукова (теоретична) правова свідомість [13].

Масова (буденна) правова свідомість властива основній частині людей, вона формується на базі повсякденного життя громадян у сфері правового регулювання. На цьому рівні правові погляди тісно переплітаються з моральними уявленнями. Р.С. Байніязов [2] називає буденну правову свідомість народною і вважає, що сутність даного типу свідомості знаходиться в глибинних джерелах свідомого і несвідомого людини. Рівень масової правової свідомості є важливим показником правової культури суспільства. Масова свідомість дуже обмежена. Її обмеженість обумовлена вузькістю свого джерела – індивідуального досвіду, і не виходить за межі вирішення питань щоденного життя. Основними рисами такої правової свідомості є: масовість, недостатня компетентність і емпіричний характер. Масова правова свідомість своєрідним ідейно-психологічним ґрунтом, передумовою для формування правової свідомості теоретичного і професійного рівнів [2].

В професійній правовій свідомості виокремлюються такі риси: компетентність, орієнтованість на реалізацію правових норм, зв'язок з ідеями справедливості і законності, політична зрілість, почуття професійного обов'язку. Аналізуючи професійну діяльність юристів, Н.Я. Соколова висловила думку, що «суб'єкти даного рівня повинні володіти спеціалізованими, деталізованими знаннями чинного законодавства, вміннями та навичками його застосування» [13]. Знання про право, навички та вміння юридичної діяльності складають основу правової свідомості юристів. Це професійна компетентність у сфері чинного законодавства та практики його реалізації, виражена в досить глибоких і, головне, професійно необхідних знаннях про право та закономірності їх буття, що дозволяють займатися юридичною діяльністю [13].

Професійна правова свідомість юристів якісно відрізняється від правової свідомості інших груп населення за обсягом і глибиною політико-правових знань, навичок і умінь аналізувати правові проблеми, вирішувати поставлені життям юридичні завдання. Однак внутрішньо його можна диференціювати на окремі різновиди, представлені в якості правової свідомості слідчих, прокурорів, суддів, адвокатів. Такий видовий поділ визначається особливостями рольової поведінки працівників різних юридичних служб, тобто специфікою виконуваних службових функцій і стереотипами, що склалися, в оцінках правової дійсності, методів та способів діяльності.

А.С. Кобліков вважає, що юрист, ведучи справи або виконуючи інші функції, діє у сфері, яка зачіпає життєво важливі блага людей, стикається з багатьма колізіями, опиняється перед необхідністю приймати відповідальні рішення, нерідко в складних моральних ситуаціях. Гострота проявів правових знань, установок і ціннісних орієнтацій відрізняють професійну правову свідомість від правової свідомості законослухняних громадян та злочинців. Юриста-професіонала має відрізняти стійко позитивне ставлення до права і практики його застосування, що передбачає максимально високий рівень згоди з правовою нормою, розуміння корисності, необхідності її застосування, звичку дотримуватися законів. Тому ситуативна готовність юриста включає динамічні компоненти: усвідомлення, умови, в яких буде проходити її виконання, визначення способів руху мети правозастосувальної діяльності в конкретній життєвій ситуації [7].

Отже, професійну правову свідомість можна визначити як обумовлену специфікою соціальної ролі та юридичної діяльності професійно формовану систему правових ідей, поглядів, почут-

тів, ціннісних орієнтації, що визначають спосіб життя і мотиви поведінки в службовій сфері представників юридичної професії.

Теоретична правова свідомість – систематизоване концептуальне відображення закономірностей правового життя суспільства у формі наукових понять і категорій. Це більш високий гносеологічний рівень відображення у свідомості людей правової сфери, що полягає в прагненні не обмежуватися аналізом та оцінкою правових явищ, а розкривати їх сутність. Звідси теоретична правова свідомість представлена правовою наукою та ідеологією. Теоретичне осмислення права і його явищ виражається в системному характері наукових знань, в глибокому проникненні пізнання у сутність закономірних зв'язків правового життя і прагненні розкрити істину об'єкта дослідження. Теоретична правова свідомість є продуктом наукового пошуку і характеризується переважною роллю раціональних елементів над психічними. Його зміст, представлений у вигляді ідей, понять, наукових конструкцій, входить складовим елементом в духовну культуру суспільства і найбільш яскраво характеризує інтелектуальний світ правової культури.

Наукова правова свідомість формує пропозицію чинного закону з точки зору законодавчого припущення. Теоретична правова свідомість, на відміну від буденної свідомості, формується на базі широких і глибоких правових узагальнень, знання закономірностей і спеціальних досліджень соціально-правової дійсності. Саме наукова правова свідомість має бути джерелом правотворчості, служити вдосконаленню юридичної практики. Наукова правова свідомість спирається на вивчення стану діючої правової системи, необхідних змін, соціальних замовлень і очікувань у правовій сфері. Наукова правова свідомість характеризує ідеологічний пласт і складається як із загальнотеоретичних знань, так і зі знань галузевих юридичних наук [8].

У процесі здійснення юридичної діяльності виникає необхідність детально орієнтуватися в правових категоріях, знати види і правила тлумачення, більш точно формулювати пропозиції в правозастосовчих актах, тобто володіти правилами юридичної техніки, безпомилково визначати місце різних за видами нормативних актів в ієрархічній системі, розташованих за юридичною силою. І чим складніше стають суспільні відносини, тим більше раціонально-ідеологічних компонентів наукової правосвідомості потрібно в структурі професійної правової свідомості. Право досить строго, жорстко регулює суспільні відносини. Існують

такі правові норми (і їх чимало), реалізація яких в тій чи іншій мірі залежить від думки юриста.

А.М. Бандурка зазначає те, що правова свідомість характерна тим, що відрізняється аналізом повторюваних подій, часто з високим ступенем інтенсивності. Наукова правова свідомість формується на базі широких і глибоких правових узагальнень минулого і сучасного досвіду, знань закономірностей виникнення, розвитку і функціонування права та спеціальних досліджень соціально-правової дійсності [1]. Узагальнення минулого і майбутнього дає можливість прогнозувати та удосконалювати юридичну діяльність. Наукова правова свідомість включає ідеї, що виражають сутність права як специфічного соціального регулятора, тобто принципи права. Принципи права – це несуча конструкція, на основі якої реалізуються не тільки норми, інститути або галузі, а й вся його система. Вони служать удосконаленню як правотворчої, так і правозастосовчої діяльності. Від ступеня дотримання принципів права залежить злагодженість, стабільність, ефективність юридичної діяльності [1].

У сучасних умовах з розвитком суспільства та юридичної діяльності значно збільшується обсяг правових актів. Найчастіше законодавство не встигає за розвитком суспільних відносин. У результаті виникають прогалини і колізії. У таких випадках вже недостатньо елементів професійної правової свідомості.

Висновки

Правова свідомість – це сукупність уявлень і почуттів, що виражають ставлення людей, соціальних спільнот до діючого або бажаного (ідеального) права і практики його реалізації.

2. Правова свідомість є багаторівневою, а розуміння принципів права, розкриття окремих юридичних конструкцій потребує присутності у професійній правовій свідомості різноманітних рівнів практичної і теоретичної правової свідомості у юридичній діяльності.

3. У структурі правової свідомості можна виділити такі рівні: правової психології, правової ідеології, масової, теоретичної (наукової) та практичної.

4. Дослідження рівнів професійної правової свідомості є актуальним, оскільки саме від рівня залежить осмислення й ініціатива юристів у процесі здійснення професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бандурка А.М. Юридическая психология / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков, 2002. – 720 с.

2. Байниязов Р. С. Правосознание и российский правовой менталитет / Р. С. Байниязов // Правоведение. – 2006. – № 7. – С. 30-39.
3. Бражникова А.Н. Развитие профессионально значимых качеств юриста: Дис. канд. психол. наук / А.Н. Бражникова. – Ставрополь, 2000. – 214 с.
4. Волинка К.Г. Теорія держави і права / К.Г. Волинка. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
5. Загальна теорія держави і права / [М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина]. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
6. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник / М.В. Кравчук. – 3-тє вид., змін. й доп. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 247 с.
7. Кобликов А.С. Юридическая этика: Учебник для вузов / А.С. Кобликов. – М.: Издательство НОРМА, 2004. – 166 с.
8. Кобець О.В. Особливості категоріальної структури правосвідомості юриста: дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.06 / О.В. Кобець. – Х., 2007. – 200 с.
9. Мамонтова С.Н. Прикладная юридическая психология / С.Н. Мамонтова. – Питер, 2000. – 467 с.
10. Перевалов В.Д. Теория государства и права / В.Д. Перевалов. – 2-е изд., изм. и доп. – М., 2002. – 616 с.
11. Романов В.В. Юридическая психология: учебник / В.В. Романов. – М.: Юрист, 1998. – 488 с.
12. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник: / О.Ф. Скакун; пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.
13. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов / Н.Я. Соколов. – М., 1988. – 224 с.
14. Ярошевский М.Г. История и теория психологии / М.Г. Ярошевский. – Ростов-на-Дону: Издательство «Феникс», 1996. – 416 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bandurka A.M. Juridicheskaja psihologija / A.M. Bandurka, S.P. Vocharova, E.V. Zemljanskaja. – Har'kov, 2002. – 720 s.
2. Bajnijazov R. S. Pravosoznanie i rossijskij pravovoj mentalitet / R. S. Bajnijazov // Pravovedenie, 2006 – № 7. – S. 30-39.
3. Brazhnykova A.N. Razvytye professyonal'no znachymyh kachestv jurysta: Dys. kand. psyhol. nauk / A.N. Brazhnykova. Stavropol', 2000. – 214 s.

4. Volynka K.G. Teorija derzhavy i prava / K.G. Volynka. – K.: MAUP, 2003. – 240 s.
5. Zagal'na teorija derzhavy i prava / [M.V. Cvik, V.D. Tkachenko, L.L. Bogachova ta in.; za red. M.V. Cvika, V.D. Tkachenka, O.V. Petryshyna]. – Harkiv: Pravo, 2002. – 432 s.
6. Kravchuk M.V. Teorija derzhavy i prava. Problemy teorii' derzhavy i prava: navchal'nyj posibnyk / M.V. Kravchuk. – 3-tje vyd., zmin. j dop. – Ternopil' : Kart-blansh, 2002. – 247 s.
7. Koblikov A.S. Juridicheskaja jetika: Uchebnik dlja vuzov / A.S. Koblikov. – M.: Izdatel'stvo NORMA, 2004. – 166 s.
8. Kobec' O.V. Osoblyvosti kategorial'noi' struktury pravosvidomosti jurysta: dys. ... kand. psyhol. nauk : spec. 19.00.06 / O.V. Kobec'. – H., 2007. – 200 s.
9. Mamontova S.N. Prikladnaja juridicheskaja psihologija / S.N. Mamontova. – Piter, 2000. – 467 s.
10. Perevalov V.D. Teorija gosudarstva i prava / V.D. Perevalov. – 2-e izd., izm. i dop. – M., 2002. – 616 s.
11. Romanov V.V. Juridicheskaja psihologija: uchebnik. / V.V. Romanov. – M.: Jurist, 1998. – 488 s.
12. Skakun O.F. Teorija derzhavy i prava : pidruchnyk / O.F. Skakun; per. z ros. – Harkiv: Konsum, 2001. – 656 s.
13. Sokolov N.Ja. Professional'noe soznanie jurystov / N.Ja. Sokolov. – M., 1988. – 224 c.
14. Jaroshevskij M.G. Istorija i teorija psihologii / M.G. Jaroshevskij. – Rostov-na-Donu: Izdatel'stvo «Feniks», 1996. – 416 s.

O.V. Kobets. The role of professional legal consciousness levels in the structure of legal practice. The article deals with the levels of professional legal consciousness and its role in the structure of legal work because it depends on the level of judgment and initiative in the course of professional activity. The level of legal psychology, the level of legal ideology, mass (ordinary), theoretical. scientific-practical have been distinguished in the article. The study of the levels of professional legal consciousness is urgent since it depends on the level of understanding and initiative of lawyers in the process of professional activity.

Professional lawyers' legal consciousness is qualitatively different from the legal consciousness of other groups by volume and depth of political and legal knowledge and skills to analyze legal problems, to solve legal problems posed by life. However, internally, it can be differentiated into separate varieties presented in the legal consciousness of investigators, prosecutors, judges, lawyers. Such a division of the varieties is determined by peculiarities of the role behavior of employees of different legal services,

i.e. by the specificity to perform the functions and established in this regard stereotypes in evaluations of legal reality and the methods and ways of working.

We consider the notion of professional consciousness. Specificity of the social role of justice in legal action is defined. There has been revealed a system of legal ideas, attitudes, feelings, value orientations, defining lifestyle and motives in the service area of the legal profession. There has been considered the systematic conceptual reflection of legal society patterns in the form of scientific concepts and categories.

Key words: consciousness, legal consciousness, professional consciousness, development of lawyer's professional legal consciousness.

Отримано: 11.12.2013 р.

УДК 159.91:612.821:159.923

И.Н. Конарева

Особенности кардиоинтервалограммы у представителей поведенческих паттернов А и Б в условиях функциональных проб

І. М. Конарева. Особливості кардіоінтервалограми у представників поведінкових патернів А та Б в умовах функціональних проб. Досліджено індивідуальні показники варіабельності серцевого ритму у 83 осіб із поведінковими патернами А та Б, діагностованих згідно з опитувальником Дженкінса. Відповідно даним аналізу кардіоінтервалограм, особи з поведінкою типу А відрізняються відносно посиленням тону симпатичного відділу автономної нервової системи та меншою абсолютною сумарною потужністю спектра варіацій серцевого ритму у всіх пробах. Представники типу поведінки Б демонстрували в середньому більший приріст симпатоадреналової реактивності в ортостатичній та коректурній пробах.

Ключові слова: «коронарний» тип, типи поведінки А та Б, опитувальник Дженкінса, кардіоінтервалограма, варіабельність серцевого ритму.

И. Н. Конарева. Особенности кардиоинтервалограммы у представителей поведенческих паттернов А и Б в условиях функциональных проб. Исследовались индивидуальные показатели вариабельности сердечного ритма у 83 лиц с поведенческими паттернами А и Б (диагностирование по опроснику Дженкинса). Согласно данным анализа